

संघीय संसद
प्रतिनिधि सभा

कानून, न्याय तथा मानव अधिकार समितिबाट बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको
छानबिन, सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग (तेस्रो संशोधन) विधेयक
सम्बन्धमा गठित उपसमितिको प्रतिवेदन, २०८०

(उपसमितिबाट पारित मिति: २०८०/०६/२०)

संघीय संसद सचिवालय
सिंहदरबार, काठमाडौं ।

संघीय संसद
प्रतिनिधि सभा

कानून, न्याय तथा मानव अधिकार समितिबाट बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन, सत्य निरूपण तथा
मेलमिलाप आयोग (तेस्रो संशोधन) विधेयक सम्बन्धमा गठित

उपसमितिको प्रतिवेदन

१. बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन, सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग (तेस्रो संशोधन) विधेयक (यस पछि "विधेयक" भनिएको) को दफा १ को उपदफा (१) मा रहेका "२०७९" भन्ने अङ्कहरूको सट्टा "२०८०" राख्ने ।
२. विधेयकको दफा २ को,-
 - (१) उपदफा (४) को सट्टा देहायको उपदफा (४) राख्ने:-

"(४) खण्ड (ज) को सट्टा देहायको खण्ड (ज) राखिएको छ:-

(ज) "मानव अधिकारको उल्लङ्घन" भन्नाले सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा निःशस्त्र व्यक्ति वा जनसमुदाय विरुद्ध लक्षित गरी वा योजनावद्ध रूपमा सशस्त्र द्वन्द्वका पक्षबाट मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन बाहेकका प्रचलित नेपाल कानून, अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार वा मानवीय कानून विपरीत गरिएको अन्य जुनसुकै कार्य सम्झनु पर्छ ।"
 - (२) उपदफा (५) को सट्टा देहायको उपदफा (५) राख्ने:-

"(५) खण्ड (ज१) को सट्टा देहायको खण्ड (ज१) राखिएको छ:-

"(ज१)"मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन" भन्नाले सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा निःशस्त्र व्यक्ति वा जनसमुदाय विरुद्ध लक्षित गरी वा योजनावद्ध रूपमा सशस्त्र द्वन्द्वका पक्षबाट गरिएको देहायको कुनै कार्य सम्झनु पर्छ:-

 - (१) स्वेच्छाचारीरूपमा क्रुरतापूर्वक (आर्बीट्री) गरिएको हत्या /दोहोरो भिडन्त बाहेक गरिएको हत्या (थप छलफल गर्नु पर्ने)
 - (२) जबर्जस्ती करणी तथा गम्भीर यौनजन्य हिंसा,

- (३) व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्य,
- (४) अमानवीय वा क्रुरतापूर्वक दिएको यातना ।"

(३) उपदफा (६) झिक्ने ।

३. विधेयकको दफा ३ को सट्टा देहायको दफा ३ राख्ने:

"३. मूल ऐनको दफा ३ मा संशोधनः मूल ऐनको दफा ३ को,-

(१) उपदफा (१) मा रहेका "मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "मानव अधिकारको उल्लंघन तथा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन" भन्ने शब्दहरू राखी सोही उपदफामा रहेका "त्यस्तो घटनासँग सम्बन्धित गम्भीर अपराधमा" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनमा" भन्ने शब्दहरू राखिएका छन् ।

(२) उपदफा (५) को सट्टा देहायको उपदफा (५) राखिएकोछः-

"(५) उपदफा (३) बमोजिमको सिफारिस समितिले अध्यक्ष तथा सदस्यको नाम सिफारिस गर्नु अघि देहाय बमोजिम प्रकृया अवलम्बन गर्नु पर्नेछः-

(क) आयोगमा नियुक्तिको लागि योग्य व्यक्तिहरूको संक्षिप्त सूची तयार गरी सार्वजनिक प्रतिक्रियाको लागि प्रकाशन गर्ने,

(ख) खण्ड (क) बमोजिमको सूचीमा परेका व्यक्तिहरूको पृष्ठभूमि तथा निजको सम्बन्धमा प्राप्त प्रतिक्रिया समेतको आधारमा उपयुक्त देखिएका व्यक्तिलाई आयोगको अध्यक्ष र सदस्यको पदमा नियुक्तिको लागि सिफारिस गर्ने ।"

(३) उपदफा (५) पछि देहायका उपदफा (६) र (७) थप गर्नेः-

"(६) छनौट सम्बन्धी अन्य व्यवस्था समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(७) सिफारिस समिति गठन भएको बढीमा दुई महिनाभित्र सिफारिस गरी सक्नु पर्नेछ ।"

४. विधेयकको दफा ४ मा संशोधन गर्न प्रस्ताव गरिएको मूल ऐनको दफा ६ को उपदफा (१) मा रहेका "अध्यक्ष तथा सदस्यको पदावधि नियुक्ति भएको मितिले दुई वर्षको" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "अध्यक्ष तथा सदस्यको पदावधि दफा ३८ को अधीनमा रही नियुक्ति भएको मितिले चार वर्षको" भन्ने शब्दहरू राख्ने र सोही उपदफामा देहायको प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश थप गर्ने:-

"तर आयोगले कार्यावधि समाप्त हुनु भन्दा अगावै शान्ति प्रकृत्याको काम सम्पन्न भएको घोषणा गरेमा सोही मितिदेखि अध्यक्ष तथा सदस्यको पदावधि समाप्त भएको मानिनेछ ।"

५. विधेयकको दफा ५ पछि देहायको दफा ६ थप गरी त्यसपछिका दफा क्रम मिलाउने:-
"६. मूल ऐनको दफा ११ मा संशोधन: मूल ऐनको दफा ११ को उपदफा (१) पछि देहायको उपदफा (१क) थप गर्ने:-

"(१क) आयोगमा कार्यरत कर्मचारीलाई नेपाल सरकारले अन्य कार्यालयमा सरुवा गर्दा आयोगको सहमति लिनु पर्नेछ ।"

६. विधेयकको दफा ६ दफाक्रम मिलाउदा कायम हुने दफा ७ को उपदफा (२) पछि देहायका उपदफा (३) र (४) थप गर्ने:

(३) उपदफा (६) पछि देहायको उपदफा (६क) थप गर्ने:-

"(६क) उपदफा (६) को प्रयोजनको लागि अध्यक्ष तथा सदस्यको पदमा नियुक्ति भए पछि आयोगले सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा जबर्जस्ती करणी वा गम्भीर यौनजन्य हिंसामा परेका पीडित वा निजको तर्फबाट उजुरी दिन छुट भएको भए आयोगमा उजुरी दिन एक पटकको लागि तीन महिनाको म्याद दिई सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरी आयोगले उजुरी माग गर्नेछ ।"

(४) उपदफा (७) पछि देहायका उपदफा (७क) र (७ख) थप गर्ने:-

"(७क) सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा मानव अधिकारको उल्लङ्घन तथा मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनका घटनाको उजुरी राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग वा राष्ट्रिय महिला आयोग लगायतका विभिन्न निकायमा दर्ता भई त्यस्ता आयोग वा निकायमा विचाराधीन रहेको पीडितको निवेदन वा अन्य कुनै स्रोतबाट आयोगलाई जानकारी हुन आएमा आयोगले त्यस्ता उजुरी छानबिन गर्ने प्रयोजनका लागि त्यस्ता उजुरी र सो सँग सम्बन्धित विवरण सम्बन्धित आयोग वा निकायसँग माग गर्न सक्नेछ ।

(७ख) उपदफा (७क) बमोजिम माग भई आएमा त्यस्ता आयोग वा निकायले उजुरी र सोसँग सम्बन्धित विवरण आयोगलाई पठाउनु पर्नेछ ।"

७. विधेयकको दफा ११ दफाक्रम मिलाउँदा कायम हुने दफा १२ को,-

(१) उपदफा (१) मा रहेका "नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्नेछ ।" भन्ने शब्दहरू पछि "त्यसरी पीडितलाई निजको सम्पत्तिको क्षतिबापत क्षतिपूर्तिको रकम सिफारिस गर्दा त्यस्तो सम्पत्ति क्षति हुँदाका बखतको सम्पत्तिको मूल्य र पीडितले क्षतिपूर्ति प्राप्त गर्न लागेको समयावधि र प्रचलित बजार मूल्यलाई समेत आधार लिनुपर्नेछ ।"

(२) उपदफा (३) मा रहेका "देहायको उपदफा (२क)" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "देहायका उपदफा (२क) र (२ख)" भन्ने शब्दहरू राखी उपदफा (२क) पछि देहायको उपदफा (२ख) थप गर्ने:-

"(२ख) उपदफा (१), (२) वा (२क) बमोजिम आयोगले परिपूरणको लागि गरेको सिफारिसमा चित्त नबुझेमा पीडितले त्यसको आधार र कारण खोली विशेष अदालतमा निवेदन दिन सक्नेछ । पीडितले दिएको निवेदनमा उल्लिखित आधार र कारण मनासिव देखिएमा विशेष अदालतले उपयुक्त आदेश दिन सक्नेछ ।"

८. विधेयकको दफा १४ दफाक्रम मिलाउँदा कायम हुने दफा १५ बाट मूल ऐनमा थप गर्न प्रस्ताव गरिएको दफा २५क. को,-

(१) दफा शीर्षकमा रहेका "गर्न सक्ने" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "गर्ने" भन्ने शब्द राख्ने ।

(२) दफामा रहेका "गर्न सक्नेछ" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "गर्नेछ" भन्ने शब्द राखी सोही दफाको खण्ड (ख) मा रहेका "घाईते तथा अपाङ्गता भएका व्यक्ति" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "घाईते तथा अपाङ्गता भएका वा सशस्त्र द्वन्द्वबाट प्रभावित अन्य व्यक्ति" भन्ने शब्दहरू राखे । (सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा जोडिएका र प्रभावित भएका व्यक्तिहरूलाई कसरी संवोधन गर्ने भन्ने विषयमा थप छलफल गर्नु पर्ने।)

९. विधेयकको दफा १८ दफाक्रम मिलाउँदा कायम हुने दफा १९ बाट संशोधन गर्न प्रस्ताव गरिएको मूल ऐनको दफा २९ को,-

(१) उपदफा (४) पछि देहायको उपदफा (५) राखी त्यसपछिको उपदफाक्रम मिलाउने:-

"(५) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि उपदफा (४) बमोजिम दायर भएको मुद्दा प्रचलित कानून बमोजिमको हदम्यादभित्र दायर भएको मानिनेछ।"

(२) विधेयकको उपदफा (५) संशोधनबाट कायम हुने उपदफा (६) पछि देहायको उपदफा (७) राखे:-

"(७) यस दफा बमोजिम सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्ति उपर मुद्दा दायर भई थुना वा न्यायिक हिरासतमा रहेमा त्यस्तो थुना वा न्यायिक हिरासतमा रहुन्जेल निज पदबाट स्वतः निलम्बन भएको मानिनेछ ।"

१०. विधेयकको दफा १९ दफाक्रम मिलाउँदा कायम हुने दफा २० बाट संशोधन गर्न प्रस्ताव गरिएको मूल ऐनको दफा २९ड को,-

(१) उपदफा (२) को सट्टा देहायको उपदफा (२) राखे:-

"(२) उपदफा (१) बमोजिम परेको पुनरावेदन सुन्ने प्रयोजनको लागि सर्वोच्च अदालतमा संक्रमणकालीन न्याय सम्बन्धी संयुक्त इजलाश रहनेछ र त्यसको लागि प्रधान न्यायाधीशले आवश्यकता अनुसार सर्वोच्च अदालतका न्यायाधीशहरूको सूची तयार गरी सो मध्येबाट इजलाश तोक्नेछ ।"

(२) उपदफा (३) मा रहेका "सङ्क्रमणकालीन न्याय सम्बन्धी विशेष इजलासले" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "इजलासले" भन्ने शब्द राख्ने ।

११. विधेयकको दफा १९ दफाक्रम मिलाउँदा कायम हुने दफा २० पछि देहायको दफा २१ थपी त्यस पछिका दफाक्रम मिलाउने:-

"२१. मूल ऐनमा देहायका दफा ३१क. र ३१ख. थप्ने:-

“३१क. आयोगमा रहने इकाई : (१) आयोगमा देहाय बमोजिमका छुट्टा छुट्टै इकाई रहनेछन्:-

(क) सत्य अन्वेषण तथा छानबिन इकाई,

(ख) परिपूरण इकाई,

(ग) मानव अधिकारको गम्भीर उल्लंघन सम्बन्धी घटना अनुसन्धान इकाई,

(घ) यौनजन्य हिंसा तथा जबरजस्ती करणीका घटनाको छानबिन इकाई,

(ङ) पीडित समन्वय इकाई,

(च) तोकिए बमोजिमका अन्य इकाई ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका इकाईको काम, कर्तव्य तथा कायदिश तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३१ख. पीडितका अधिकार सम्बन्धी विशेष व्यवस्था: यस ऐनमा अन्यत्र उल्लिखित अधिकारका अतिरिक्त पीडितलाई अपराध पीडित संरक्षण ऐन २०७५ को परिच्छेद-२ मा उल्लिखित अधिकार समेत प्राप्त हुनेछ ।”

१२. विधेयकको दफा २० दफाक्रम मिलाउदा कायम हुने दफा २१ मूल ऐनमा संशोधन गर्न प्रस्ताव गरिएको दफा ३८ को सट्टा देहायको दफा ३८ राख्ने:-

"३८. आयोगको कार्यावधि: (१) आयोगको कार्यावधि दफा ६ बमोजिम अध्यक्ष तथा सदस्यको नियुक्ति भएको मितिले चार वर्षको हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि आयोगले उल्लिखित अवधिभन्दा अगावै शान्ति प्रकृयाको काम सम्पन्न भएको घोषणा गरेमा सोही मिति देखि आयोगको कार्यावधि समाप्त भएको मानिनेछ । "

थप छलफलबाट टुङ्गोमा पुऱ्याउनु पर्ने विषयहरू:-

१. मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनमा समावेश गरिएको- स्वेच्छाचारीरूपमा क्रुरतापूर्वक (आर्बीट्री) गरिएको हत्या / दोहोरो भिडन्त बाहेक गरिएको हत्या मध्ये कुनलाई समावेश गर्ने भन्ने विषय ।
२. सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा जोडिएका र प्रभावित भएका व्यक्तिहरूलाई कसरी संवोधन गर्ने भन्ने विषय ।
३. मानव अधिकारको उल्लङ्घनको घटनामा मेलमिलापको लागि पीडितको स्वतन्त्र सहमति नभएमा के गर्ने भन्ने विषय ।
४. घटी सजायका सम्बन्धमा आधार कारण खुलाएर सजाय कम गर्न सकिने व्यवस्था गर्ने वा प्रतिशत नै तोकेर जाने भन्ने विषय ।